עין משפט נר מצוה

א א ב מיי' פרק ו מהל' נדרים הלכה ג סמג לאוין רמב טוש"ע י"ד סימן רכא סעיף א:

מוסף רש"י

וסבב אותה זה יצר הרע. שכל אבריו מרגישים בו (קהלת ט יד). **אתה כהן לעולם.** ממך תצא הכהונה ומלכות להיות בניך יורשים את שם אבי אביך הכהונה והמלכות שניתנו לו (תהלים קי ד).

הדרן עלך ארבעה נדרים

אין בין המודר הנאה. מודר הנאה חמור ממודר מאכל (מגילה ח.). **אלא דריסת הרגל.** שהמודר הנאה אסור ליכנס לביתו והמודר מאכל מותר, **וכלים שאין עושין בהן אוכל נפש.** מותר להשאיל למודר מאכל, ודוקא במקום שאין משכירין כיוצא בהן אבל במקום שמשכירין כיוצא בהן תנן בהדיא (לקמן לג.) דאסור, דכל הנאה שאם לא ההנהו זה היה מחסר בה פרוטה, הנאת מאכל היא, שהרי ראויה אותה פרוטה לקנות בה מאכל (מגילה ח.). **ויתור אסור במודר הנאה.** דבר שהיה מותר לכל אדם ואינו מקפיד עליו (שם) כגון בעה"ב שמודר הנאה מחנוני ושלח לו בעה"ב פרוטה לחנוני לקנות ממנו מאה אגוזים בפרוטה, והוסיף לו חנוני אחת יתירה או שתים, אסור בעה"ב באותו ויתור שהוסיף לו החנוני, דמתנה היא, ואע"פ שלשאר לוקחים נמי הוסיף כמו כן, ומיהו רבנן שרו דמ"מ בשביל המקח הוא מוסיף לזה על החשבון הקצוב לפרוטה, שאילו לא היה לוקח ממנו בדמים לא היה נותן לו חנוני לבעה"ב כלום (רשב"ם ב"ב נז:).

תוספות

שתי עינים וב' אזנים וראש הגוייה. ראש האבר שנימול ושמע וראה ושלט בעיניו ואזניו שהמלות מפקחות את העינים והאזנים כדכתיב (דברים כט) ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה אבל הכא לא קחשיב לב דהא כתיב (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית ונדר על המילה אלמא קודם המילה היה כבר לבו שלם לשמים: **להוציא כהונה משם.** תימה דאברהם נמי היה מזרעו של שם וי"ל דמכל בניו של שם קאמר ולבסוף ניטל משאר בניו וניתנה לאברהם לבדו א"נ י"ל לפי שלא היה בכור בכל בניו ולא היה לו לירש הכהונה מן הדין אלא דוקא הבכור:

הדרן עלך ארבעה נדרים

אין בין המודר הנאה וכו' אלא דריסת הרגל. במקום דלא קפדי אינשי כגון בקעה בימות החמה: **ולא ישאילנו נפה וכברה.** אבל לא נקט מחבת ופיטפוט שלא ישאילנו דהא פשיטא שלא ישאיל דהנאה המביאה לידי מאכל הוא אלא אפי' נפה וכברה שאינו יכול לאכול אחר תיקון זה בכלי זה אלא צריך תיקון אחר אפייה ובישול אפ"ה אסור לשאול לו נפה: **מקום שמשכירים אסור.** דחשיב הנאת מאכל ממה שנהנה השוכר וראוי לקנות מן המעות מאכל: **מני ר"א היא.** ומיירי בבקעה בימות החמה דלא קפדי כדפרישית וא"ת ולוקמה הכא בחצר דקפדי וכ"ע וי"ל דא"כ הוה ליה מקום שמשכירין והיה אסור במודר מאכל: **אפי' ויתור.** שמוותר לו כדרך המוכרין ומתני' דלעיל דמוכר בפחות ולוקח ביותר מסתברא דאתי כר"א:

ר"ן

השטן בחושבנא תלת מאה ושיתין וארבע הוו. וימות החמה שס"ה א"כ איכא חד יומא דלית ליה רשותא למשטן דהיינו יוה"כ: **שתי עינים ושתי אזנים.** שבתחלה המליכו הקב"ה על אבריו שהם ברשותו ליזהר מעבירה אבל עיניו ואזניו של אדם אינם ברשותו שהרי על כרחו יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבסוף כשנמול המליכו הקב"ה אפי' על אלו שלא יסתכל ולא ישמע כי אם דבר מצוה: **ראש הגוייה.** שנמול: **מעשרה שליטים.** שולטים באדם שרוב מעשי האדם נעשין על ידיהם: **ומלכי צדק.** הוא שם בן נח: **לפיכך הוציאה מאברהם.** ואע"פ שאברהם מזרעו של שם לא זכה בכהונה מחמת שם אלא מחמת עצמו והיינו דאמרינן הוא כהן ואין זרעו כהן כלומר שלא זכה זרעו בכהונה מחמתו מש"ה נטלה מכל שאר זרעו של שם ונתנה לאברהם: **נאם ה' לאדני.** דוד הוא דקאמר דנאם ה' היה לאדני דהיינו אברהם שב לימיני שהבטיחו במלחמת ארבעה מלכים שישב לימין השם כלומר שיהא בעזרו לשית אויביו הדום רגליו וכתיב בההוא מזמור אתה כהן לעולם:

הדרן עלך ארבעה נדרים

אין בין המודר הנאה וכו' אלא דריסת הרגל. שהמודר הנאה אסור לעבור דרך חצרו ומודר ממנו מאכל שרי: **וכלים שאין עושין בהן אוכל נפש.** דשרו במודר מאכל כל שאין משכירין כיוצא בהם כדמפרש ואזיל [לג.] ובמודר הנאה אסור: **לא ישאילנו נפה וכברה רחים ותנור.** איצטריך למיתני הני כי היכי דלא תיסק אדעתין דכי אמר דכלים שעושין בהם אוכל נפש אסירי נמי במודר מאכל ה"מ קדרה שמבשלין בה א"נ שפוד שצולין בו בשר אבל הני גורם דגורם נינהו ולישרו במודר מאכל קמ"ל: **אבל משאילו חלוק וטלית נזמים וטבעות.** בגמ'[ז] שקלי וטרי אי אשמועינן רבותא בהני או לא אלא דתנינהו אגב רישא: **גמ' מאן תנא.** דמודר הנאה אסור בדריסת הרגל: **אפי' ויתור.** מה שדרכן של מוכרים לוותר ללוקחין שמוסיפין להם כשלוקחין פירות אחד או שנים אפילו אותו ויתור אסור במודר הנאה ואע"ג דהוי זבינא דרמי על אפיה הלכך דריסת הרגל אסור אע"ג דלא קפדי בה אינשי

גמרא

השטן בחושבניה תלת מאה ושיתין וארבעה ואמר [א]רמי בר אבא כתיב אברם וכתיב אברהם בתחלה המליכו הקב"ה על מאתים וארבעים ושלשה אברים ולבסוף המליכו על מאתים וארבעים ושמונה אברים אלו הן שתי עינים ושתי אזנים וראש הגוייה ואמר [ב]רמי בר אבא מאי דכתי' [1]עיר קטנה ואנשים וגו' עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו אברים ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצר הרע ובנה עליה [ג]מצודים וחרמים אלו עונות ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר טוב ומלט הוא את העיר בחכמתו זו תשובה ומעשים טובים ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא דבשעת יצר הרע לית דמדכר ליה ליצ"ט [2]החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים החכמה תעוז לחכם זו תשובה ומעשים טובים מעשרה שליטים [א] שתי עינים ושתי אזנים ושתי ידים ושתי רגלים וראש הגוייה ופה אמר רבי זכריה משום רבי ישמעאל ביקש הקב"ה להוציא כהונה משם שנאמר [3]והוא כהן לאל עליון כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום הוציאה מאברהם שנאמר [4]ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון אמר לו אברהם וכי מקדימין ברכת עבד לברכת [ד]קונו מיד נתנה לאברהם שנאמר [5]נאם ה' לאדני שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגליך ובתריה כתיב [6]נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק על דיבורו של מלכי צדק והיינו דכתיב והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן:

הדרן עלך ארבעה נדרים

אין [ה]בין [א]המודר הנאה מחבירו למודר הימנו מאכל אלא דריסת הרגל וכלים שאין עושין בהם אוכל נפש המודר מאכל מחבירו לא ישאילנו נפה וכברה וריחים ותנור אבל משאיל לו חלוק וטבעת וטלית ונזמים: **גמ'** מאן תנא אמר רב אדא בר אהבה רבי אליעזר היא דתניא [ו]ר' אליעזר אומר [ב]אפי' ויתור אסור במודר הנאה: המודר מאכל מחבירו לא ישאילנו כו': והא

רש"י

שס"ד ימים אית ליה[ב] **וכו'.** וימי השנה שס"ה ימים: **המליכו.** השליטו: **אלו הן שתי עינים.** דלאחר שמל היה שלם בכל אבריו: **ראש הגוייה.** הוא אבר: **מעשרה שליטים.** שהן מועילין לגוף יותר מעשרה שליטים ואלו הן כו': **הוציאה.** לכהונה: **על דיבורו של מלכי צדק.** ניטלה ממנו הכהונה:

הדרן עלך ארבעה נדרים

אין בין המודר הנאה מחבירו. שחבירו הדירו שלא יהנה ממנו בשום ענין: **למודר ממנו מאכל.** שלא הדירו אלא הנאת מאכל: **אלא דריסת הרגל.** לעבור בחצרו ולקצר דרכו: **וכלים**[ג]**. ולהשתמש בכלים של מדיר שאין עושין בהם מאכל. דמודר הנאה אסור בדריסת הרגל דהיינו הנאה שמקצר דרכו ולהשתמש בכליו אבל מודר ממנו מאכל מותר בשתיהן לפי שזה לא הדיר ממנו אלא מאכל:** **גמ' מאן תנא.** דמודר הנאה אסור בדריסת הרגל ובכלים וכו' אע"ג דלא מיחזי הנאה: **רבי אליעזר היא דאמר אפילו ויתור כו'.** ויתור זהו כגון שלקח מדה של תפוחים בפרוטה ולאחר שמדד לו המדה מוסיף לו שתים או שלשה וזהו דרך של חנוונין להוסיף על המדות משלהן הואיל ובלא תנאי נותן לו לא מיחזי כמקח אלא כמתנה ואליבא דרבי אליעזר אסור המודר באותו הויתור של מדידת פירות הכא נמי אף על גב דדריסת הרגל לא הויא הנאה גמורה אסור: והא

מסורת הש"ס

א) [נ"ל רבי אמר וכ"ה בע"י], ב) [נ"ל רבי אמי וכ"ה בע"י], ג) [מצודים גדולים אלו עונות ומלא בה איש מסכן חכם כצ"ל. רש"ש], ד) [בע"י הגי' לברכת רבו לפיכך הוציאה מאברהם וכו'], ה) מגילה ח., ו) [מגילה שם ב"ב נז: לקמן לג. מח:], ז) [לקמן לג.],

תורה אור השלם

1. (יד) עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט וּבָא אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדֹלִים: (טו) וּמָצָא בָהּ אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט הוּא אֶת הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא: קהלת ט יד-טו
2. הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר: קהלת ז יט
3. וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לֶחֶם וָיָיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן: בראשית יד יח
4. וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: בראשית יד יט
5. לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְיָ לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ: תהלים קי א
6. נִשְׁבַּע יְיָ וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם עַל דִּבְרָתִי מַלְכִּי צֶדֶק: תהלים קי ד

הגהות הב"ח

(א) גמ' מעשרה שליטים אלו הן שתי עינים: (ב) רש"י ד"ה שס"ד ימים אית ליה רשות לקטרג וימי השנה שס"ה ימים וביוה"כ לית ליה רשות הס"ד: (ג) רש"י ד"ה וכלים שאין עושין בהן אוכל נפש ולהשתמש בכלים:

פירוש הרא"ש

השטן בגימטריא שס"ד הוי. וימות החמה שס"ה רמז שכל השנה יש לו רשות לקטרג חוץ מיום אחד והיינו יוה"כ: **שתי עינים ושתי אזנים וראש הגוייה.** והם אברים המסרסרים בעבירה ואינן מסורין ביד האדם ומרוב צדקתו מסרם בידו כדכתיב (ש"א ב) רגלי חסידיו ישמור כשאדם מתגבר על יצרו סוף שהקב"ה מוסרו בידו: **זה יצר הרע.** כדכתיב מלך זקן וכסיל: **איש מסכן וחכם זה יצה"ט.** כדכתיב טוב ילד מסכן וחכם וזהו יצ"ט שהוא ילד בשנים כנגד יצה"ר שהוא פחות ממנו י"ג שנה וחכמתו בזויה שאין האברים נשמעין לו: **נאם ה' לאדני.** אדוני הוא אברהם אבינו שקראו [ראשון] להקב"ה אדון כדאיתא בברכות (דף ז:) למען אדני למען אברהם שקראו אדון:

הדרן עלך ארבעה נדרים

אין בין המודר הנאה וכו' אלא דריסת הרגל. לעבור דרך ארצו או להשאיל כלים שאין עושין בהן אוכל נפש שמותרין במודר הימנו מאכל ואסור במודר הימנו הנאה: **נפה וכברה רחים ותנור.** שמתקנין בהן אוכל נפש ואיצטריך לאשמועינן כלים הללו דלא תימא דוקא קדרה ושפוד שהאוכל עומד בתוכו לאכילה אבל הני גורם דגורם מיקרו קמ"ל דה"ה רחיים ותנור: **אבל משאיל לו חלוק וכו'.** מילתא דפסיקא נקט: **גמ' מאן תנא.** דמחמיר במודר הנאה לאסור אף דריסת הרגל: **אפי' ויתור אסור במודר הנאה.** מה שדרך אדם לוותר משלו ואינו מקפיד עליו כגון החנווני אחר שנתן המנין או המדה שרגילין ליתן בפונדיון הוא רגיל להוסיף משלו כדי להרגילו לבא אצלו אותו ויתור אסור למודר הנאה כיון שהוא מותר שלו אבל שוה בשוה מותר דהיינו זבינא דרמי על אפיה וכיון דמחמיר כולי האי הלכך אפי' דריסת הרגל שאין דרך להקפיד עליו אסור במודר: